

drugoj polovini XI vijeka darovao neki hrvatski kralj kao znak svoje vladarske moći u Splitu.

Fragmenti ovog crkvenog pokućstva čuvaju se u muzejima Knina, Splita i Zagreba. Na njima su važni i brojni latinski natpisi hrvatskih narodnih vladara i odličnika. Poznat je čuvstven natpis sarkofaga kraljice Jelene (g. 976) koji je Bulić strpljivo sastavio iz stotinjak komadića otkopanih na Gospinom otoku u Solinu; natpisom je utvrđeno i popunjeno rodoslovlje hrvatske vladarske loze Trpimirovića. Narodni nazivi dvorskih časti na natpisima (iupanus, tepci) dokazuju nam da se je na hrvatskom dvoru govorilo narodnim jezikom; s druge strane njihov latinski tekst svjedoči, da se je hrvatski dvor i hrvatski visoki kler držao latinske liturgije. Slavenska služba božja širila se je u glavnom u nižim redovima puka i klera; a jedno od njezinih živih središta bio je otok Krk, gdje se u crkvi sv. Lucije kod Baške sačuvala poznata glagolska ploča koja spominje darovnicu kralja Zvonimira (o. g. 1100).

I u riznicama dalmatinskih crkava imamo dragocjenih predmeta iz ove daleke dobe. U riznici župske crkve u Ninu sačuvani su srebrni kovčežići s moćima svetaca iz Franačke koje su Hrvati dobili na dar pri svom pokrštenju oko god. 800. U arhivu splitskog Kaptola čuva se dragocjeni evanđeljar iz doba obnove splitske crkve po Ivanu Ravenjaninu u VIII vijeku, napisan poluncijalnim pismom. Davna je legenda dapače htjela, da je ovaj rukopis svojom rukom ispisao sv. Dujam, učenik apostola Petra, i sobom ga ponio u grob, gdje je po tome navodno bio nađen. Benediktinski monasi donijeli su sobom u hrvatske strane također svoj južno-italski montekasinski slog ukrašivanja crkvenih knjiga. Kodeksa sa njegovim tipičnim inicijalima, u kojima se prepliću lišće, pleter i životinjske glavice, imamo u Trogiru, Splitu i u Zagrebu. Dokumenti spominju u hrvatskim samostanima brojne crkvene knjige, što ih nažalost zub vremena uništio. Tako je n. pr. samostan sv. Petra u Selu, što ga je podigao u drugoj polovici XI vijeka Splicićanin Petar Crni, imao u XI vijeku, prema sačuvanom popisu samostanskih dobara, 47 crkvenih knjiga. U kraljevskom hrvatskom samostanu sv. Grgura u Vrani, koji je samostan kralj Zvonimir prigodom svog krunisanja ustupio papi kao gostinjac za njegove izaslanike u hrvatskim stranama, spominje se »evangeliorum textus de argento« zastalno evanđeljar na pergameni grimizne boje i luksuzno ispisan slovima srebrene boje.

Predodžbu o starohrvatskoj kulturi i umjetnosti upotpunjuju nam nalazi grobova iz tog doba. Po običaju naslijeđenom iz doba neznaboštva nosio je u starih Hrvata muškarac sobom u grob oružje a ženska nakit. Lijepi mačevi i kićene ostruge kninskog muzeja pokazuju oblike i ukras slične oružju sjevernih Vikinga.